

NAHÇIVAN AĞIZLARINDA ARKAİK PİTİK VE EPBEK KELİMELERİNİN ETİMOLOJİSİ

Nuray ALİYEVA*

Öz

Nahçıvan bölgesinden toplanan metinlerden seçilen Azerbaycan yazı dili için arkaik sayılan pitik, epbek gibi kelimelerin ağızlarda yaşaması, dilin çok eskiye dayanan tarihinin göstergesidir. İlk anadilli eserlerimizde, eski destanlarımızda, folklor örneklerimizde, Türk dillerine ait lügatlerde, Türk dillerini araştıran araştırmacıların eserlerinde de bu kelimelerin geçmesi ve günümüzde Nahçıvanın farklı köylerinde kullanıldığı anlamda açıklanması şunu gösteriyor ki ağızlar dilin tarihini yaşatmaktadır. Çünkü bu kelimeler eski destanlarda, Azerbaycan dilinde yazılmış ilk mesnevi olan “Destani Ahmet Harami”de, Ali'nin “Kıssa-i Yusuf” eserinde de aynı anlamda kullanılmıştır. Arkaik kelimeleri tespit ederken onlara etimolojik yönden yaklaşmak önemlidir. Arkaik kelimeler adı değişmiş fakat kendisi günümüzde de mevcut olan eşya ve hadiseleri geçmişte ifade eden eski kelimelerdir.

Anahtar Kelimeler: diyalektoloji, Nahçıvan ağızları, söz varlığı, pitik, epbek, arkaizm.

ETHIMOLOGY OF ARCHAIC WORDS PİTİK AND EPBEK IN NAHÇIVAN DİALECTS

Abstract

The usage of the lexical units as pitik, eppek being chosen from Nakhchivan dialects and accents which are considered to be archaic for our literary language inform on the ancient history of the language. In our initial monuments of native language, old eposes, folk texts, old dictionaries of Turkish languages, in the researcher's works studying the Turkish languages explaining the usage and semantics of these words as just today we noted in separate Nakhchivan villages shows that dialects and accents keep the history of language in itself. Thus the very words had been used in the same meaning in the old epos's, in the first distich in our native language Dastani-Ahmad harami, in Ali's work of Gissei-Yusif. While determining the obsolete words it is necessary to base on the historicity principles, to approach the word in the historical point of view. Archaisms are the words timely expressed the things and events that the names had changed but still exist today as well.

Keywords: dialectology, Nakhchivan dialects and accents, lexicon, pitik, epbek, archaism.

* Doç. Dr., Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Nahçıvan Bölümü.
e-posta: naliyeva22@mail.ru

GİRİŞ

Türk kültür varlığının en önemli kaynaklarından biri ağızlardır. Dilin beslendiği bu kaynak söz varlığının millî kelimelerle zenginleşmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Nahçıvan ağızları Azerbaycan dili ağızlarının Güney grubunda yer almaktadır. Güney grubu ağızları Azerbaycan dilinin diğer ağızlarından farklı bazı özelliklere sahip olup kendine has ses bilgisi, yapı bilgisi ve söz varlığı mevcuttur. Nahçıvan ağızlarının söz varlığını araştırırken burada eski ortak Türkçe kelimelerin çokca muhafaza edildiği görülür. Çalışmaya konu olan Nahçıvan ağızları Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin arazisini kapsamaktadır.

Tarih boyu karşılaştığı işgaller ve göçler ülkenin etnik yapısının oluşmasında en belirgin etken olmuş, bu nedenle Azerbaycan dili diğer dillerin etkisine maruz kalmış ve tüm dillerde olduğu gibi bu dilin de söz yapısında bazı değişimler kendini göstermiştir. Tabii bu değişimler ağızların da söz yapısında izlerini bırakmıştır. Bu nedenle Nahçıvan ağızlarında da Arapça, Farsça ve çok sayıda Rusça alıntı kelimeler bulunmaktadır. Aynı zamanda Nahçıvan ağızlarında Azerbaycan Türkçesi için arkaikleşmiş kelimeler de mevcuttur. Bu kelimeleri ağızlardan toplamak, onların eskiden yazı dilindeki fonetik şekli ve anlamını, günümüz ağızlarında nasıl kullanıldığını araştırmak önemlidir. Çünkü bu sözcüklerin yazı dilinin söz yapısının gelişmesinde ve zenginleşmesinde büyük bir rolü var.

Ağızlarda Arkaiklik

Yaşamın, eski ve yeninin mücadelesine dayandığı bilinmektedir. Bu mücadelede yeni kazanarak zamanla eskinin yerini alır. Aynı işlem dilde de gerçekleşir. Diğer bir deyişle, halkın yaşamının gelişimi, yazı dilinde bazı kelimelerin kullanımdan kalkmasına - arkaikleşmesine ve yeni kavramları ifade eden sözcüklerin ortaya çıkmasına neden olur. Sonuç olarak, dilin içeriği değişir ve zenginleşir. Bu, çok doğal ve aynı zamanda uzun vadeli bir süreçtir. “Bazı tarihî ekonomik nedenlerden dolayı kullanımdan kalkmış ve dilden çıkmış veya çıkmak üzere olan kelimeler arkaik kelimeler sayılır” (Hasanov 2005: 251). Ancak ağızlarda durum bir az farklıdır. Yani, edebî dilden çıkan herhangi bir kelime ağız sözlüğünde yıllarca yaşayabilir. Bu kelimeler, dilin geçmiş durumunu yansıtan araçlardır. Nahçıvan ağızlarının sözlüğüne bakıldığında burada çok fazla arkaik sözcük görülmektedir. Bazı kavramlar zamanla eskiyerek kullanım alanı daralır. Onların isimleri de arkaikleşerek yalnız yöresel konuşmada kullanılır. Bu da demektir ki, ağızların söz yapısı tarihî evrelerden geçerken birçok eski kelimeler burada arkaizm şeklinde kalıyor” (Veliyeva 2001: 95).

Ağızlarda kullanılan herhangi bir kelimeyi arkaizm gibi kabul ederken hangi kriterler esas alınmalı? Günümüzde edebî dilde olmayan her kelimeyi eski kelime olarak algılamak mümkün mü? Çünkü ağızlarda bu şekilde çok sayıda kelime var, bu kelimeler aslında ağızları birbirinden ve yazı dilinden ayıran özelliklerden sayılabilir. Buna göre sözcük birimleri arkaik olarak işaretlenirken, birkaç ayrıntıya dikkat etmek gerekir. Konuyla ilgili Rüstemov'un fikirleri önemlidir “Azerbaycan dilinde kullanılmayan ancak ağızlarda var olan herhangi bir kelimeye bu kelimenin günümüz Türk

dillerinde, eski Türk anıtları ve Türk dilleri eski sözlüklerinde yer almasına rağmen arkaizm denilebilir mi? Bizce bu özellikler kelimeyi arkaizm olarak adlandırmak için yeterli değildir. Bunun için sözü geçen kelimenin dilin önceki dönemlerine ait yazılı kaynaklarında geçmesi çok önemlidir (Rüstemov 1965: 6).

Dolayısıyla bu çalışmada herhangi bir sözcüğü eski sözcük gibi sunarken onun özellikle ilk yazılı kaynaklarda var olmasına ve o kaynaklardan örnekler gösterilmesine dikkat edilecek ve bu kelimeler yapısı, etimolojik gelişimi bakımından incelenecektir. Nahçıvan ağzlarından toplanan örneklerden seçilen eski kelimeler, dilin zenginleşmesi için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu kelimelerin çoğu Türkçe sözcüklerdir ve zamanla eskiyerek yerlerini Arapça-Farsça kelimelere vermişlerdir. Bu kelimelerin eskiden kullanıldığı anlamda veya yeni anlam kazanarak yazı diline de geçmesi dil için çok faydalı bir süreç olacaktır. Bu açıdan, ağzlar bu kelimelerin korunmasında önemli bir kaynaktır.

Pitik Kelimesinin Arkaiklik Bakımından İncelenmesi:

Pitik Nahçıvan ağzlarında sıkça kullanılan sözcüklerdendir. Nahçıvan Ağzıları Sözlüğü'nde "küçük kağıt parçası, mektup" anlamlarıyla kaydedilmiştir (Guliyev, Aliyeva 2017: 224). Azerbaycan Diyalektoloji Sözlüğü'nde bu kelime "nakış, süs" (Şiraliyev, İslamov 1999: 457) anlamında da gösterilmektedir. Nahçıvan folklor örneklerinde de bu kelimeye sıkça rastlanmaktadır:

*Bir dəfəsində pulun yubandığını görən Məsmə "bə biz neyləyəcəyik" – diyə Qəssapoğluya bir pitik yazır. Qəssapoğlu pitiyi oxuyur və cavabında yazır: "Siz birtəhər başınızı dolandırın, mənnən işiniz olmasın (Nahçıvan folkloru 2012: 380). Pitik Azerbaycan yazı dilinde de bazen cadu piti//cadu pitik birleşik kelimesinde kullanılır. Kelimenin tarihine bakıldığı zaman onun çok eski sözcük olduğu görülmektedir. Diğer Türk dillerinde de bitü / biçü / bitiv / bitüv / bitik / bitig gibi fonetik farklılıklarla bu kelime "mektup, evrak, kitap" anlamlarında kullanılmaktadır. M. Fasmer, Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde Rusçadaki *печать* "baskı" (Fasmer 1987: 255) kelimesinin etimolojisini araştırırken bu kelimenin Türk dillerindeki *bitik / pitik* kelimesinden türemiş olabileceği fikrini öne sürer. Eski Türk Sözlüğü'nde *bitik* "kitap, evrak, el yazısı", *bitigçi* "yazıcı" anlamlarında, Mahmut Kaşgari'de *bitik* "mektup, yazı" şeklinde gösteriliyor. R.Asker, *Divanü Luğati't-Türk'e* yazdığı ön sözde şöyle diyor: "Divan'ın Oğuz söz varlığına ait olan *alp*, *bitik* gibi kelimelerinin bir kısmı bu gün bize göre arkaik olsa da okurlar tarafından kısmen anlaşılmalıdır (Kaşgari 2006: 26). *İbnü-Mühennâ Lûgati*'nde de *bitikçi* "yazıcı", *bitiklemek* "yazmak" anlamında tespit edilmiştir (Battal 1934: 20). Eski Goktürkçede *biti* "yazmak", *bitig* "yazı", *bitigli* "yazılı", eski Uygurcada *bidig* "yazı", *bidgeçü* "kâtip, yazı yazan" (Recepli 2001: 34; 83) anlamında kullanılmıştır. Kırgız Türkçesinde *biçik* "kitap" (Yudahin 1985: 137) anlamındadır. Türkmen dilinin bazı ağzlarında *beteg* "mektup, yazı" (Mahmutova 1979: 161) anlamında korunmuştur.*

Bilindiği üzere Türk dillerinde ses değişimleri yaygın fonetik hadiselerdendir. Bazı Türk dillerinde *büt-bit-püt-pit* seçenekleriyle kullanılan

bu fiilin kökünü araştırmacılar Çin ve Hint-Avrupa dillerinde de aramışlardır.

F. Celilov'a göre bu fiil Türk kökenli *biç* sözcüğü ile aynı kökten türemiştir. Bunu “yazı” kelimesinin *bitik-biçik* (Türk-Mongol) paralelliği ve Rusçadaki *neumat* kelimesine bakarak da söyleyebiliriz. Burada $b > p$; $i > i$; $i > ü$ ses değişimleri kendisini göstermektedir” (1988: 64).

Azerbaycan dilinin ilk yazılı örneklerinde de *biti* / *bitik* aynı anlamda kendisini gösteriyor. Azerbaycanca yazılmış ilk mesnevi olan *Destani-Ahmet Harami*'de bu kelime “nüsha, dua” anlamında tespit edilmiştir:

Gülendam aydır: imdi dur, göresen,

Bana andan bitiler yazdırasan (Destani-Ahmet Harami 2004: 108).

Türkçe Divan'ı ile ünlü Kışveri'nin eserinde bu kelime “*Yar göndermiş bitik kim, Kışverini öldürün*” diye geçer (Kışveri 2010: 9).

Örneklere de görüldüğü gibi eskiden beri bu kelime *b* ünsüzü ile yazılmaktadır. Nahçıvan ağızlarında ise bu kelimenin başında *b* ünsüzü kullanılmamaktadır. Sözcük *pitik* şeklinde kendisini gösterir. *B* ünsüzünün *p* ünsüzüne geçmesi, bölge ağızlarında yaygın olan ses değişmelerinden olup Nahçıvan ağızlarını Azerbaycan dilinin diğer ağızlarından ayıran belirgin fonetik özelliklerden sayılabilir. Bu değişme, genellikle kapalı ünlülerden önce daha çok kelime başında, bazı durumlarda kelime sonunda da kendisini göstermektedir. Azerbaycan dilinde *b* ünsüzüyle yazılan *bişmək*, *biçənək*, *şübə* gibi kelimeler de Nahçıvan ağızlarında *pişmək*, *piçənək*, *şüpə* fonetik şekliyle kullanılır. Örnek verilen kelimeler, diğer Türk dillerinde zaten Nahçıvan ağızlarında olduğu şekliyle mevcuttur. Yani şu söylenebilir ki, kelimelerin eski şekli sözcük başı *p*'li imiş, sonradan Azerbaycan yazı dilinde $p > b$ değişmesine uğramıştır. Sevortyan'a göre de *pitik* bu kelimenin eski, *bitik* ise sonradan oluşmuş şeklidir (Sevortyan 1980: 156).

T. Gülensoy bu dil yapısının bir çok Türk dillerinde *bitig* / *piçig* / *pütük* şekillerinde “kitap, mektup” demek olduğunu ve XIV. yüzyılda Türk dilinde *biti* kelimesinin “ferman” anlamında olduğunu gösteriyor (2007: 152). Özbek dilinin ağızlarında *bitmeğ* / *bitmoğ* “yazmak” anlamında kullanılmaktadır (Şoabdurrohmonov 1971: 52).

Epbek Kelimesinin Arkaiklik Bakımından İncelenmesi

Əpbək sözcüğü Nahçıvan ağızlarında “ekmek” anlamında kullanılmaktadır. Azerbaycan yazı dilinde *ekmek* kelimesinin kullanılmadığını öncelikle belirtmek gerekir. Burada aynı anlamda *çörək* kelimesi kullanılır. Nahçıvan ağızlarındaysa hem *çörək* kelimesi, hem de *ekmek* kelimesinin ağızlarda kullanılan şekli yani *əpbək* / *əpbək* kelimesi görülmektedir.

Geçmişte yazı dilinde de kullanılan bu kelime, günümüzde eskiyerek yalnız ağızlarda yaşamaktadır. Kelimenin gelişme sürecine bakıldığında eskiden onun *etmek* şeklinde olduğu görülmektedir. Sonradan ses değişimleri ile *əpbək* ve *əppək* şeklini aldığı söylenebilir. *Epbek* Azerbaycan dilinin diğer ağızlarında da kullanılmaktadır. *İbnü-Mühenna Lügati*'nde aynı anlamda *etmek*, Mahmut Kaşgari'de *etmek* / *epmek* (*Ol manga etmek sundi*

(2006: 55), Radlof'ta *ekmek / etmek / ökmek / ötmet / ötpök*, “ekmek pişiren” anlamındaysa *ekmekçi* (1893: 693) kelimeleri görülmektedir.

Azerbaycancadan farklı olarak Türk dillerinin çoğunda, Türkiye Türkçesinde de yazı dilinde *ekmek* kelimesi var. Tatar Türkçesinde *ipi*, Başkurt Türkçesinde *epey* de “ekmek” anlamına gelir. Sevortyan'a göre kelimenin en eski şekli *epmek* olmuştur. *Ekmek* şekliyle ise ilk kez XVII. yüzyılda karşılaşılmaktadır. Sevortyan halk etimolojisine dayanarak kelimenin *ek* sözcüğünden türediğini gösteriyor (1974: 254-255). *Epmek / etmek*'ten Nahçıvan ağızlarında *epbek* haline gelmiş bu kelime *pm>pb* asimilasyonuna uğramıştır. Aynı değişme bölge ağızlarında *çapba* “kalın, iri”, *sepbe* (*səpbə*) “serpmek”, *gapba* (*qarpba*) “aniden almak”, *çırpba* “ekmek çeşiti” gibi kelimelerde de bulunmaktadır.

Nahçıvan bölgesine ait folklor örneklerinde de sık sık bu kelimeye rastlanmaktadır:

Oğlan dedi: İmdi salginən əppəkyapanın üsdünə və vır təndirə (Nahçıvan folkloru 2009: 299).

Əppək qaldı su haray, Su qaldı molla haray (Nahçıvan folkloru 2012: 421).

T. Gülensoy, E. Guliyev, P. Küçükerin hazırladığı *Nahçıvan Ağzı* eserinde bu kelimeye rastlamadık.

Bir yağlı əppək olup göyə çəkilmək “yok olmak”, *əppəyinin duzu olmamaq* “sözü geçmemek” gibi kalıp kelimelerde de bu kelimeye rastlanmaktadır. Oğuznameler'de: *Etmek kesmek hünerdir. Etmegini balla yey. Etmegi yalnız yeyen dengini dişiyə tutar* (Oğuzname 2006: 31, 37, 54) şeklinde geçmekte.

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye Türkçesi yazı dilinde *ekmek* kelimesi bulunmaktadır. Buradan Arap diline de geçerek *ekmek* şeklinde Arapçanın Suriye lehçesinde (Aytaç 1994: 65) kullanılmaktadır. Türkçenin ağızlarındaysa aynı anlamda *emek*, *etmek*, *etmak*, *etmeh* şekillerinde görülmektedir. Başkurt ve Tatar Türkçesinde bu kelime *ikmek* şeklinde gösterilmektedir (Gülensoy 2007: 325).

Azerbaycan dilinde yazılmış ilk yazılı metinlerde de bu kelime *ətmək* şeklindedir:

Kul Ali'nin Kısası-i-Yusuf eserinde: *Yusuf aydurur, siz duz-ətmək almadınız* (2004: 143).

Mustafa Zerir'in Yusuf ve Züleyha eserinde: *Ben duz-ətmək həqqini bilsəm gərək, Xain olmayıp, vəfa qılsam gərək* (Zerir 2006: 42). Bu örneklere bakıldığında kelimenin aynı fonetik şekilde kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan bu araştırma sonucunda Nahçıvan ağızlarında *əppək* şeklinde kullanılan *ekmek / epmek* kelimesinin Türk dilinin çok eski dönemlerinde kullanılan kelimelerden olduğu ve Türk dillerinin çoğunda da mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Çoğu Türk dillerinde *biti / bitik* şeklinde mevcut olan *pitik* kelimesi, Nahçıvan ağızlarında eski şekliyle korunmuştur. Bu kelime, Azerbaycan yazı dili için hem fonetik hem de morfolojik bakımdan arkaiktir.

Eskiden Türk dillerinde aktif şekilde kullanılan bu kelime günümüz Türk dillerinin yazı dilinde neredeyse görülmemektedir. Fakat bu dillerin ağızlarında sıkça rastlanmaktadır.

Eski sözlüklerde ve XII-XIII. yüzyıllar Azerbaycan edebiyatı örneklerinde de bu kelime, Nahçıvan ağızlarında olduğu gibi “kağıt, mektup” anlamlarında kullanılmıştır.

Günümüz Türk dillerinin çoğunda kullanılmakta olan *ekmek* kelimesi de eskiden Azerbaycan dilinde kullanılmış fakat zamanla eskiyerek kullanımdan kalkmıştır. Bu eski yazılı metinlerde de görülmektedir. Nahçıvan ağızlarında bu kelime fonetik değişme ile *əppək / əpbək* şeklinde kullanılmaktadır.

Ağızlarda kullanılan yazı dilinde olmayan kelimelerin araştırılması, dilin geçirdiği gelişim evrelerinin ortaya çıkarılması ve öğrenilmesi bakımından önemlidir. Ağızlar ait olduğu halkın millî kimliğidir ve bu dilin zenginliklerini ortaya çıkarır.

Ağızların söz varlığının farklı yönlerden incelenmesi yalnızca dil bilimi değil, aynı zamanda tarih, etnografya ve coğrafya gibi bilim dalları için de önemli bilgilere ulaşılmasını sağlamaktadır.

Zaman geçtikçe insanlar başka dillerden alınan çok sayıda yabancı kelimenin dilin söz varlığına zarar verdiğinin farkına varmışlardır. Bu nedenle millî kelimelere yönelme süreci başlamış ve yabancı kelimeler için karşılıklar arama çalışmaları artmıştır. İşte bu süreçte ağızların söz varlığı bizim en büyük yardımcımız olabilir. Çünkü eskiden beri dilimizden çıkmış, zamanla aktif kullanımdan kalkmış bir çok sözcük ağızlarda korunmuştur.

Sonuç olarak eskimiş kelimeler ağızlarda tespit edilerek yeniden dile kazandırılabilir.

Kaynakça

Aytaç, B. (1994). *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Azerbaycan Folklor Antolojisi. Nahçıvan Folkloru. (2012). Nahçıvan: Ececi.

Battal, A. (1934). *İbnü-Mühenna Lügati*. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

Celilov, F. (1988). *Azerbaycan Dilinin Morfonologiyası*. Bakı: Maarif.

Destani-Ahmet Harami. (2004). Bakı: Şark-Garp.

Fasmer, M. (1987). *Etimolojiçeskiy Slovar Russkogo Yazıka*. T.3 (Muza-Syat). Moskva: Progress.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK yayınları.

Gülensoy T., Quliyev E.A., Küçüker P. (2009). *Nahçıvan Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Guliyev, E., Aliyeva N. (2017). *Nahçıvan Ağzları Sözlüğü*. Nahçıvan: Ecemi.

Hasanov, H. (2005). *Müasir Azərbaycan Dilinin Leksikası*. Bakı: Nurlan.

Kaşğari, M. (2006). *Divanü Lügat -İt-Türk*. Bakı: Ozan.

Kişveri. (2010). *Türk Divanı*. Bakı: Nurlan.

Kul Ali. (2004). *Gisseyi-Yusuf*. Bakı: Şark-Garp.

Mahmutova, L. (1979). *İssledovaniya po İstoriçeskoy Dialektologii Tatarskogo Yazıka*. Kazan: Tatknigoizdat.

Oğuzname. (2006). Bakı: Şark-Garp.

Radlov, V. (1893). *Opıt Slovarya Tyurkskix Nareçiy*. T.1. Ç.1. Sankt Peterburg: İAN. Rüstemov, R. (1965). *Azərbaycan Dili Dialekt Ve Şivelerinde Fiil*. Bakı: Azərb. SSR EA yayınları.

Recebli, E. (2001). *Eski Türkçe-Azərbaycanca Lügat*. Bakı: Azərbaycan Millî Ansiklopedisi yayınları.

Sevortyan, E. (1974). *Etimolojiçeskiy Slovar Tyurkskix Yazıkov*. (Obşetyurkskie i Mejtyurkskie Osnovı Na Glasnıe). Moskva: Nauka.

Sevortyan, E. (1980). *Etimolojiçeskiy Slovar Tyurkskix Yazıkov*. (Obşetyurkskie i Mejtyurkskie Osnovı Na bukvi "V", "G", "D"). Moskva: Nauka.

Şiraliyev, M., İslamov, M. (1999). *Azərbaycan Diyalektoloji Lügati*. Ankara: TDK yayınları.

Şoabdurrohmonov, Ş. (1971). *Uzbek Halk Şevalari Lügati*. Taşkent: Fan.

Veliyeva, G. (2001). *Doğu Abşeron Ağızlarının Leksikası*. Bakı: Elm.

Yudahin, K. (1985). *Kirgizsko-Russkiy Slovar*. Kn.1. A-K. Frunze: Glavnaya Redaksiya KSE.

Zerir, M. (2006). *Yusuf ve Zuleyha*. Bakı: Şark-Garp.